

SAGIP ATLI

Türk Edebiyatında
**KARAGÖZ
FIKRALARI**

Türk Edebiyatında

KARAGÖZ FIKRALARI

SAGIP ATLI

Sagıp Atlı

Türk Edebiyatında KARAGÖZ FIKRALARI

© 2020, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 79
Edebiyat: 35

ISBN 978-605-4635-79-5
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı:
İstanbul, 2020

Yazar:
Sagıp Atlı

Editör:
Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Sayfa Düzeni:
DBY Ajans

Kapak Uygulama:
Emre Güngör

Baskı/Cilt:
Birlik Ozalit
Nispetiye Mah. Birlik Sok. No: 2 Zemin Kat
Nevin Arıcan Plaza - Levent Beşiktaş / İstanbul
Tel: +90 212 269 30 00 Sertifika No: 20179

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Türk Edebiyatında Karagöz Fıkraları

Sagıp Atlı

İstanbul : DBY Yayınları, 2020.

396 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 79) ___ Dizin var

ISBN 978-605-4635-79-5

1- Türk Edebiyatı 2- Fıkra 3- Karagöz

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel.: +90 212 526 98 06

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Kısaltmalar	6
Önsöz	11
Giriş	15
A. Çalışmanın Konusu ve Yöntemi.....	15
B. Karagöz Fıkralarının Yer Aldığı Çalışmalar	19
1. Burhân Câhid, <i>Karagöz'ün Fıkraları</i>	19
2. [İsimsiz], <i>Karagözün Fıkraları</i>	29
3. Nurullah Tilgen, <i>Karagöz Tarihçe-Fasıllar-Fıkraları</i>	30
4. Ünver Oral (hızl.), <i>Hayâlden Gerçeğe Karagöz</i>	32
5. Burhân Câhid (hızl. Elif Pehlivan), <i>Karagöz Fıkralarından Seçmeler</i>	33

I. Bölüm

TÜRK MİZAHINDA KARAGÖZ / 35

I. Türk Gölge Oyunu ve Karagöz.....	37
II. Bir Fıkra Tipi Olarak Karagöz.....	44
III. Fıkralarda Tip Değişmesi ve Karagöz Tipi	55
IV. Fıkra Tasniflerinde Karagöz Tipi.....	76

II. Bölüm

KARAGÖZ FIKRALARININ İNCELENMESİ / 81

I. Fıkraların İçeriği	83
A. Fıkraların Konularına Göre Tasnifi ve İncelenmesi.....	83
a. Karagöz'ün Aile Fertleriyle İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	85
b. Karagöz'ün Arkadaş Çevresiyle İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	86
c. Karagöz'ün Yöneticilerle İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	87
ç. Karagöz'ün Dinî Temsilcilerle İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	89
d. Karagöz'ün Çeşitli Meslek Gruplarıyla İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	91
e. Karagöz'ün Toplum Hayatındaki Diğer Kişilerle İlişkilerini Konu Alan Fıkralar.....	92
B. Fıkralarda Zaman.....	94
a. Karagöz Fıkralarının Geçtiği Umumî Zaman.....	94
b. Karagöz Fıkralarında Görülen Zaman Dilimleri.....	95
1. Belirli Zaman Dilimleri.....	95
2. Belirsiz Zaman Dilimleri.....	96
C. Fıkralarda Mekân.....	100
a. Belirli Mekânlar.....	102
1. Geniş Mekânlar.....	102
2. Dar Mekânlar.....	103
b. Belirsiz Mekânlar.....	104
1. Açık Mekânlar.....	104
2. Kapalı Mekânlar.....	105
D. Fıkralarda Şahıs Kadrosu.....	106
a. Ana Kahraman.....	108
b. Ana Kahramanın Muhatapları.....	109
1. Karagöz'ün Ailesi ve Aile Çevresi.....	109
2. Karagöz'ün Arkadaş Çevresi.....	110
3. Meslek Grupları.....	111

4. Sınıf/Zümre Temsilcileri.....	112
5. Yöneticiler.....	114
6. Diğerleri.....	114
c. Dinleyiciler/Seyirciler.....	115

II. Fıkralarda Şekil ve Yapı.....

III. Fıkralarda Dil ve Üslup.....

A. Fıkralarda Üslup ve Dil Kullanımları.....	125
B. Fıkralarda Arasöz Kullanımları.....	132
a. Açıklayıcı ve Öğretici Arasözler.....	134
b. Görüş, Yorum ve Eleştiri İçeren Arasözler.....	136
C. Fıkralardaki Atasözleri ve Deyimler.....	138
a. Atasözleri.....	138
b. Deyimler.....	139

IV. Fıkraların Mizah Teorilerine Göre İncelenmesi.....

A. Mizahta Üstünlük Teorisi ve Karagöz Fıkraları.....	150
B. Mizahta Uyumsuzluk Teorisi ve Karagöz Fıkraları.....	161
C. Mizahta Rahatlama Teorisi ve Karagöz Fıkraları.....	169

Sonuç.....

KARAGÖZ FIKRALARI / 183

Fıkraların Karşılaştırma Tablosu.....

Sözlük.....

Kaynakça.....

Dizin.....

Kısaltmalar

agb	: adı geçen bölüm
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agmad	: adı geçen madde
agt	: adı geçen tez
AKMB	: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
BC	: Burhân Câhid'in " <i>Karagöz'ün Fıkraları</i> " isimli eseri
bk.	: bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DT	: Doktora Tezi
ed.	: editör
hzl.	: hazırlayan
KB	: Kültür Bakanlığı
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NT	: Nurullah Tilgen'in " <i>Karagöz Tarihçe-Fasullar-Fıkraları</i> " isimli eseri
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya
ŞN	: Şaka Neşriyatı'ndan yayımlanan " <i>Karagözün Fıkraları</i> " isimli eser
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: tarih yok
ÜO	: Ünver Oral'ın yayımladığı " <i>Karagöz Fıkraları</i> " isimli yazı
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi

Önsöz

*"Karagöz, Türk halk zekâsının bir ifade vasıtasıdır."*¹

İnsanın hayatı anlamlandırmada kullandığı en doğal yollar-
dan biri "mizah"tır. Mizah, insan hayatında önemli bir yere sa-
hip olmakla birlikte her dönemde görsel, yazılı ya da sözlü ola-
rak kendine yer bulmuştur. Gerek karikatür ve resim gibi görsel
şekilde gerek fıkra, hiciv ve nükte gibi edebî türler vasıtasıyla ya-
zılı ve sözlü olarak gerekse tiyatro ve gölge oyunu gibi hem sözlü
hem de görsel olarak toplumsal yaşantının her alanında farklı şe-
killerde karşımıza çıkmaktadır. Mizah, hayatın sadece güldürücü
tarafını değil aksayan ve yanlış giden yönlerini de dile getirmek,
herhangi bir olay ya da durum nedeniyle bir kişiye veya gruba
üstünlük sağlamak gibi farklı amaçlar için kullanılan bir yoldur.
Bu yönüyle mizah, güldürme, eğlendirme, öğretme ve hicvetme
gibi farklı işlevlere sahiptir.

Mizahın estetik bir yapı içerisinde ortaya konulmasını sağlایa-
rak insanın gülme ihtiyacını karşılayan, aynı zamanda güldürürken

¹ Nihad Sami Banarlı, "Karagöz", **Karagözname**, hzl. Ünver Oral, İstanbul:
Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977, s. 61.

de düşündürülen türlerden biri fıkradır. Fıkranın gülünç durumları, sosyal çarpıklıkları ve çatışmaları, bir görüşü ya da düşünceyi mizahî bir üslupla dile getirmesi, özel bir anlatıcısının bulunmaması, yazılı ve çoğunlukla sözlü gelenekte nakledilmeye devam etmesi, kısa ve özlü halk anlatması olması gibi özellikleri onu diğer edebî türlere göre daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Bu da halk arasında fıkranın daha çok kabul görmesini ve daha yaygın bir şekilde anlatılmasını sağlamaktadır.

Türk mizahının temel taşlarından birisi Karagöz'dür. Karagöz, geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde yer alan gölge oyunundaki rolünün dışında fıkra tipi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Karagöz'ün Türk mizahı içerisinde bir fıkra tipi özelliğine sahip olması onun toplum tarafından ne kadar çok benimsendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Fıkralarda Karagöz, ortak kişiliği temsil eden bir tip özelliğine sahiptir. Karagöz'ün geleneksel Türk tiyatrosu içerisindeki yeri ve bu yönüyle toplum tarafından kabul görmesi, adı etrafında zamanla fıkraların teşekkül etmesine, bazı fıkraların ona bağlanmasına/uyarlanmasına ve böylece zamanla onun bir fıkra tipi olarak da karşımıza çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yaşadığı dönemle ilgili ya da yaşayıp yaşamadığı konusunda tarihî kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa da özellikle geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde zamanla kendine özgü bir yer edinmiş olan Karagöz, fıkra tipi özelliğiyle de ayrı bir öneme sahiptir.

Çalışmamızda geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde yer alan gölge oyununun başkahramanlarından olan Karagöz'ün fıkra tipi özelliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Karagöz etrafında teşekkül eden, anlatılan, ona uyarlanan fıkraların tespiti ve bu metinlerin ayrıntılı bir incelemesi bu araştırmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Eserimizin *Giriş* bölümünde çalışmanın konusu ve yöntemiyle ilgili bilgi verilmiş, ardından "Karagöz Fıkralarının Yer Aldığı Çalışmalar" başlığı altında Arap harfli ve latin harfli olarak

Karagöz fıkralarının yer aldığı eserler ve yazılar hakkında açıklama yapılmıştır.

"Türk Mizahında Karagöz" başlığını taşıyan *Birinci Bölüm* dört ayrı başlıktan meydana gelmektedir. Bu bölümde Karagöz'ün Türk gölge oyunundaki yeriyle fıkra tipi olarak literatürde nasıl yer aldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. "Karagöz Fıkralarının İncelenmesi" başlıklı *İkinci Bölümde* ise Karagöz fıkraları, içerik, şekil ve yapı, dil ve üslup, mizah teorileri başlıkları altında incelenmiştir.

Çalışmanın sonunda ise araştırmalarımız neticesinde tespit edebildiğimiz fıkralar önce Burhan Cahit'in eserindekiler, sonra ise diğer metinler sıralamasıyla "Fıkra Metinleri" başlığı altında verilmiştir. Ardından fıkraların karşılaştırma tablosu, fıkralarda bulunan kelimelerden oluşan sözlük, kaynakça ve dizin yer almaktadır.

Bu eser meydana getirilirken Arap harfli metinlerin baştan sona kontrol edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ramazan Ekinci ve Dr. Erdem Can Öztürk'e bu destekleri için minnettarım. Çalışmamın her bölümünü titizlikle okuyan Dr. Mustafa Duman'a, konuyla ilgili görüş ve tavsiyelerinden yararlandığım Dr. Gürol Pehlivan'a ve her daim engin bilgilerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Metin Ekici'ye teşekkür ederim.

Fedakârlık, bütün akademisyenlerin özellikle en yakınlarından beklediği bir durumdur. Benim de bu çalışmam boyunca kendilerine ayırmam gereken zamandan çalarak ihmal ettiğim, bu süreçte her türlü fedakârlığı göstererek desteğini esirgemeyen hayat arkadaşım Tuba'ya ve elimden geldiğince ihmal etmemeye çalışsam da zaman zaman yanında olamadığım oğlum Batuhan'a teşekkür ederim.

Sagıp ATLI
Manisa, 2020

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

Karagöz Fıkraları

1. Onlar Soyca Uğurludurlar!¹

Karagöz bir vakitler Bursa'da bir tekyeye mürid olmuşdu. Fakat şeyhin ukalâlıklarına tahammül edemediği için bir gün yanına çıkıp:

– Şeyhim, demiş. Bana izin verin, artık bu diyârdan geçip gideyim.

Şeyh zâten her ayıbını, her martavalımı yüzüne vurduğu için hiç hoşuna gitmeyen Karagöz'ün gidişine sevinip:

– Nasıl istersen, demiş. Bâri şu benim boz eşeği sana hediye edeyim de yolda zahmet çekmeyesin!

Karagöz, şeyhin hediyesi boz eşeğe binip yola çıkmış. Atranos'a doğru gelirken yolda birdenbire boz eşek sancılanmış, bir iki depreşdikden sonra cân vermiş.

Karagöz kendisini oralara kadar getiren boz eşeği kurda kuşa bırakmaya kıyamadığı için yumuşak toprağı kazmış, boz eşeği çekip çukura atmış, üstüne de biraz toprak sermiş. Fakat gideceği yol irak olduğu için mezârın başına oturup eşeksiz nasıl edeceğini düşünmeye dalmış. Bu sırada zil sesleri, at nalları dizgin şakırtılarıyla bir kârvân görünmüş. Kârvâncılar yaklaşıp mezârın başında Karagöz'ü yeisli görünce sormuşlar:

– Yâhû! Kim burada yatan hazret?

Karagöz emekdâr boz eşeğinin mezârı başında ağladığını anlatmamak için esefli esefli başını sallamış:

– Hazret-i Mârsuvânî burada medfûndur, demiş.

Kârvân halkı böyle mübârek zâtın kabrinin bakımsız kalmasına gönülleri [4] râzı olmamış. Karagöz'e hemen birçok para, birçok erzâk vesâire vererek geçip gitmişler.

¹ Bu fıkranın eşmetni için bakınız. [İsimsiz], **Karagözün Fıkraları**, ss. 39-40.

Şeyh Efendi- Onlar soyca uğurlu mahlûklardı.

Karagöz, emekdâr yol arkadaşı yüzünden kazandığı bu şeylerin hakkını ödemek için mezârın üstüne bir kubbe, etrâfına bir parmaklık, bir bahçe yapmış. Fakat yoldan gelip geçenlerin bu türbeyi görünce yağ, mum, para, şal, seccade vermeye devâm ettiklerini görünce kendisi de yanına bir ev kurmuş ve artık türbenin şöhreti etrâfa yayılmış. Okunmak, tütsülenmek, nazar vermek için ziyâretçiler çoğalmış.

Karagöz de işi büyütmüş bir kuyu kazdırmış, bir tekye yaptırmış. Az zamânda oralarda şöhreti her tarafa salgın bir dergâh peydâ olmuş. Hazret-i Mârsuvânî'nin türbesi o kadar şöhret bulmuş ki [5] Bursa'daki şeyhin kulağına kadar gitmiş. Şeyh bu meşhûr tekyeyi ziyâret için at eyerletip yola revân olmuş.

Uğuru, şöhreti dört tarafa salan Hazret-i Mârsuvânî'nin tekyesine varıp karşısında şeyh olarak Karagöz'ü görünce ağzı açık kalıp:

– Ulan Çelebi, demiş. Bu ne hâl!

Karagöz eski şeyhinden bir şey saklamamış. Mâcerâyı olduğu gibi anlatıp sırrını fâş etmemesini ricâ edince şeyh, eski müridinin arkasını sıvayıp yavaşça kulağına fısıldamış:

– Merâk etme Çelebi. Bizim Bursa'daki tekyede yatan da bunun büyük babasıdır. Bunlar soyca mübârek mahlûklardır. Keyfine bak.

Kaynakça

- [Burhân Câhid], **Koroğlu'nun Fıkraları, Latifeleri, Hikayeleri**, İstanbul: Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, 1928.
- [İsimsiz], **Karagözün Fıkraları**, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1943.
- ACAROĞLU, M. Türker, **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar**, Ankara: KB Yay., 1999.
- Ahmed bin Derviş, **Devhatü'l-İrfaniyye fi-Ulemâ'î'd-Osmaniyye**, Mısır Millî Kütüphanesi.
- AKSOY, Ömer Asım, "Atasözleri, Deyimler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962**, Ankara: TDK Yay., 1988, ss. 131-166.
- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2007.
- ALPTEKİN, Ali Berat, "Kerim Bari'den Derlenen Fıkralar", **Türk Folkloru**, Cilt: 4, Sayı 39, Ekim 1981, ss. 11-14.
- AND, Metin, "Karagöz", **DİA**, Cilt: 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2001, ss. 401-403.
- AND, Metin, **Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- AND, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu/Kukla-Karagöz-Ortaoyunu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.
- AND, Metin. "Karagöz, Mimus ve Reich", **Türk Dili**, Cilt: XII, Sayı: 144, 1963, ss. 820-821.

- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, “Karagöz Kimindir, Nedir?”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Sayı: 119 (Karagöz Özel Sayısı), Haziran 1959, ss. 1921-1923.
- BANARLI, Nihad Sami, “Karagöz”, **Karagözname**, hzl. Ünver Oral, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977, ss. 61-64.
- BAŞGÖZ, İlhan, “Sözlü Anlatımda Ara Söz: Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi”, çev. Metin Ekici, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1**, hzl. M. Öcal Oğuz vd., Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006, ss. 320-348.
- BEDİR, Ayşe, **Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939**, Basılmamış DT, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE, 2019.
- BERGSON, Henri, **Gülme Komiğinin Anlamı Üstüne Deneme**, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2015.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yay., 1995.
- BORATAV, Pertev Naili, **Nasreddin Hoca**, Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yay., 1996.
- BOYRAZ, Şeref, “Nasreddin Hoca Fıkralarında Zaman, Mekan ve Şahıslar”, **Nasreddin Hoca'ya Armağan**, İstanbul: Oğlak Yay., 1996, ss. 73-82.
- Burhân Câhid, **Karagöz'ün Fıkraları**, İstanbul: Hâcivâd Matbaası, 1926.
- CEBECİ, Oğuz, **Komik Edebi Türler Parodi-Satir ve İroni**, İstanbul: İthaki Yay., 2017.
- ÇARPAN, Necla, “Karagöz ve Şeyh Küşteri”, **Karagözname**, hzl. Ünver Oral, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977, ss. 34-36.
- ÇELİK, Bilgehan, **Karagöz Gazetesi Numara 1-18**, Basılmamış YLT, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi SBE, 2016.
- ÇETİN, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara: Edebiyat Otağı Yay., 2006.
- ÇETİNTAŞ, M. Burak, “Bir Hayat: Burhan Cahid Morkaya”, **Kitaplık**, Sayı: 79, Ocak 2005, ss. 63-75.
- ÇİMEN, Hatice, **Burhan Cahit Morkaya'nın Romanlarında Kadın Tipleri**, Basılmamış YLT, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2006.
- DEMİR, Mikail, **Karagöz Gazetesi Transkript ve Değerlendirmesi (Numara 19-36)**, Basılmamış YLT, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi SBE, 2015.
- DEMİR, Recai, **Burhan Cahit Morkaya'nın Romanlarında Sosyal, Siyasal ve Kültürel Meseleler**, Basılmamış YLT, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2010.
- DONUK, Suat, **Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belig'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı**, Ankara: Gece Kitaplığı Yay., 2016.

- DUMAN, Hasan, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)**, Cilt: 1, Ankara: Enformasyon ve Döküasyon Hizmetleri Vakfı, 2000a.
- DUMAN, Hasan, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)**, Cilt: 2, Ankara: Enformasyon ve Döküasyon Hizmetleri Vakfı, 2000b.
- DUMAN, Mustafa, “Yapısal ve İşlevsel Bir Anlatı Unsuru Olarak Ara Sözcükler: Kutadgu Bilig Örneği”, **Millî Folklor**, Yıl: 31, Sayı: 124, 2019, ss. 17-29.
- DUNDES, Alan, “Doku, Metin, Konteks”, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1**, çev. Metin Ekici, hzl. M. Öcal Oğuz-Metin Ekici vd., Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006, ss. 58-77.
- DURBİLMEZ, Bayram, “Mizahta Üstünlük Kuramı ve Kayseri Fıkraları”, **Gelenekli Türk Anlatıları-I**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ss. 133-151.
- DURBİLMEZ, Bayram, “Nasreddin Hoca'nın Mahalli Türk Fıkra Tipleri Üzerine Etkileri ve Kayseri Fıkraları”, **Gelenekli Türk Anlatıları-I**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ss. 152-177.
- EKİCİ, Metin, “Gülme Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları”, **21. Yüzyıl Nasreddin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyum-Bildiriler**, Ankara: AKM Yay., 2009, ss. 271-280.
- EKİCİ, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Geleneksel Yay., 2007.
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Akçağ Yay., 1993.
- ES, Hikmet Feridun, **Bugün de Diyorlar ki**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, (İlk baskı: Remzi Kitaphanesi, 1932), 2010.
- Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt: 1, hzl. Robert Dankoff-Seyit Ali Karaman-Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2011.
- GENNER, Arnold Von, **La Formation des Legendes**, Paris, 1917.
- GERÇEK, Selim Nüzhet, **Türk Temaşası/Meddah-Karagöz-Ortaoyunu**, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1942.
- GÖKŞEN, Cengiz, **Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma**, Basılmamış DT, Konya: Selçuk Üniversitesi SBE, 2002.
- GÖKTAŞ, Uğur, “Millî Gölge Oyunumuz Karagöz”, **Sanat Dünyamız Dergisi**, Sayı: 16, 1983, ss. 28-32.
- GÖKTAŞ, Uğur, **Dünkü Karagöz**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1992.
- GÖKTAŞ, Uğur, **Karagöz Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Anadolu Sanat Yay., 1986.
- GÖZAYDIN, Nevzat, “Türk Fıkralarının Tasnifi Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Tasnif Denemesi”, **Uluslararası Yunus Emre-Nasreddin Hoca-Karamanlı**

- Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri, Ankara: Konya Turizm Derneği Yay., 1977, ss. 202-207.
- GÜLENDAM, Ramazan, **Unutulmuş Bir Romancı Burhan Cahit Morkaya**, İstanbul: Kesit Yay., 2011.
- HOCAOĞLU, Ömer Lütfi, **Anahtarı Bendedur**, Ankara: Mars Matbaası, 1981. <http://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 04.08.2019).
- KARABAŞ, Seyfi, **Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru**, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1999.
- KARADAVUT, Zekeriya, “Fıkra”, **Halk Masalları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2013.
- Karagöz**, 1 Mart 1963.
- Karagöz**, 25 Ekim 1908.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, **Turkish Studies**, Volume 3/6, 2008, ss. 458-481.
- KAYA, Doğan, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Akçağ Yay., 2010.
- KILIÇER, Gözde Sevil, **Karagöz (1930-1938) Siyasi, Mizahi Bir Halk Gazetesi**, Basılmamış YLT, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2005.
- KOESTLER, Arthur, **Mizah Yaratma Eylemi**, çev. Sevinç Kabakçioğlu-Özcan Kabakçioğlu, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.
- KOMİSYON, “Morkaya, Burhan Cahit”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler**, Cilt: 6, İstanbul: Dergâh Yay., 1986, s. 401.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Karagöz Muhayyel Bir Şahıs mıdır?”, **Cumhuriyet**, 13 Kasım 1932.
- KUDRET, Cevdet, **Karagöz**, Cilt: 1, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2013.
- KUTAY, Cemal, **Nelere Gülerlerdi?**, İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998.
- MORKAYA, Burhân Câhid, **Karagöz Fıkralarından Seçmeler**, hzl. Elif Pehlivan, ed. Osman Koca, İstanbul: Beyan Yay., 2017.
- MORKAYA, Burhan Cahit, **Karagöz'ün Fıkraları**, Basılmamış Bitirme Tezi, hzl. Davut Çelik, Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi, 1979.
- MORREALL, John, **Gülmeyi Ciddiye Almak**, çev. Kubilay Arsever-Şenay Soyer, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.
- MÜCELLİDOĞLU, Ali Çankaya, **Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte-Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, Cilt: 4, Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1968-1969.

- NARLI, Mehmet, “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, **Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 7, 2002, ss. 91-106.
- NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, İstanbul: Varlık Yay., 1985.
- ORAL, Ünver (hzl.), **Hayâlden Gerçeğe Karagöz**, İstanbul: Kitabevi Yay., 2014.
- OZANSOY, Halit Fahri, “Karagöz'den Tiyatroya”, **Karagözname**, hzl. Ünver Oral, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977, ss. 41-44.
- ÖĞÜT EKER, Gülin, “Fıkralar”, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, Cilt: 3, Ankara: AKMB Yay., 2003, ss. 63-30.
- ÖĞÜT EKER, Gülin, **İnsan Kültür Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah)**, Ankara: Grafiker Yay., 2014.
- ÖZKAN, İsa, “Nasreddin Hoca'nın Tarihi Şahsiyeti ve Fıkraları Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Kültürü Araştırmaları 1982**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay., (Ayrıbasım), 1983, ss. 133-165.
- ÖZMEN, Mehmet, “1990 Sonrası Mizah Dergilerinde Mizah Dili”, **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Ankara: TDK Yay., 1996, ss. 901-922.
- SAKA, Özge, **Karagöz Dergisine Göre Avrupa Devletleri, Balkan ve Trablusgarp Sorunu (1908-1913)**, Basılmamış YLT, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2018.
- SAKAOĞLU, Saim, “‘Formel’ Kavramı ve Türk Masallarında ‘Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller’”, **Masal Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yay., 2012, ss. 123-129.
- SAKAOĞLU, Saim, “Fıkra Tiplerinin Değişmesi”, **Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1984**, hzl. İbrahim Aslanoğlu-Aydın Oy-İ. Günadağ Kayaoğlu-M. Sabri Koz, İstanbul: Anadolu Sanat Yay., 1984, ss. 445-456.
- SAKAOĞLU, Saim, “Geleneksel Fıkra-Modern Fıkra”, **Millî Folklor**, Yıl: 25, Sayı: 97, 2013, ss. 70-75.
- SAKAOĞLU, Saim, **Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1992.
- SAKAOĞLU, Saim, **Türk Gölge Oyunu Karagöz**, Ankara: Akçağ Yay., 2003.
- SAYERS, David S., “Nasrettin Hoca”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt: 1, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2006, ss. 661-666.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, “Şu Bizim İhtiyar Karagöz”, **Karagözname**, hzl. Ünver Oral, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977, ss. 76-78.
- SEVİLEN, Muhittin, **Karagöz (Hayalî Küçük Ali)**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.
- SEVİN, Nureddin, **Türk Gölge Oyunu**, İstanbul: MEB Yay., 1968.

- SEVİNÇLİ, Efdal, “Cinsel Bilgileri Öğrenirken Sağdığımız Karagöz: Karagöz Evleniyor (1913) Oyunu”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 27, 2009, ss. 33-50.
- SILAY, Kemal, “Ahmedi’nin Osmanlı Tarihinde Arasöz (Digression) Tekniğinin Kullanımı ve İşlevi”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 1991, ss. 153-162.
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, **Karagöz/Psiko-Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- TAN, Nail, “Fıkra Tipi Karagöz’e Giydirilen Nasreddin Hoca Fıkraları”, **Derlemeler Makaleler 4/Halk Gülmecesi (Mizahı)-Halk Tiyatrosu**, Ankara: BRC Basım, 2007, ss. 54-59.
- TİLGEN, Nurullah, “Karagöz Oyunları Sözlüğü”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Yıl: 10, Cilt: 5, Sayı: 119 (Karagöz Özel Sayısı), 1959, ss. 1933-1934.
- TİLGEN, Nurullah, **Karagöz Tarihçe-Fasıllar-Fıkralar**, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T.L.Ş., 1953.
- TOKER, Mustafa -Çiğdem ARSLAN, **Karagöz Gazetesinin Çizgileriyle I. Dünya Savaşı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2015.
- TUĞRUL, Mehmet, **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı (Menkabe, Hikâye, Masal, Fıkra)**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.
- TULUM, Mertol, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: TDK Yay., 2011.
- TURAN, Fatma Ahsen, **Türk Kültürünün Mizah Burcu İncili Çavuş**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2008.
- TÜRKMEN, Fikret, **Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1999.
- UĞUR, Sait, **İçel Folkloru**, Ankara: CHP Halkevleri Yay., 1947.
- USTA, Çiğdem, **Mizah Dilinin Gizemi**, Ankara: Akçağ Yay., 2009.
- ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 1, 1993, ss. 51-89.
- VÂ-NÛ, Müzehher, **Bir Dönemin Tanıklığı**, İstanbul: Cem Yayınevi, [ty.].
- YEDEKÇİOĞLU, Kazım, **Övünmek Gibi Olmasın Ama Kayseriliyim**, Kayseri: İrfan Basım ve Yayınevi, 1990.
- YILDIRIM, Dursun, “Fıkra Türü”, **Türk Bitiği Araştırma/İnceleme Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 1998, ss. 221-231.
- YILDIRIM, Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Ankara: Akçağ Yay., 1999.

Dizin

A

Abbas Ağa 289
 Acem 281, 290
 Âdem 325
 Ahmed Efendi 220
 Ahmed Paşa 256
 Aksaray 290
 Aldüz Bey 199
 Altuparmak Hacı 200
 Anadolu 211, 214, 242, 244, 292
 Arab 249
 Arab köle 309
 Arafât 219, 311
 Atranos 185
 Avrupa 208, 340
 Aynalı Cevâhir 238

B

Bağdâd 270
 Balıkesir 249, 270, 341, 356
 Bandırma 301

Bâyezîd 290
 Beberuhi 353
 Bekri Hüseyin 296
 Bekri Mustafa 284, 344
 Bektaşî Tekyesi 284
 Beyazıt 367
 Beyoğlu 103, 190
 Beytullâh 311
 Biga 250
 Bozburun 205
 Bulgar 276
 Bursa 65, 185, 186, 187, 201, 203,
 204, 205, 207, 211, 214, 215, 217,
 219, 223, 224, 225, 226, 229, 233,
 241, 245, 249, 256, 260, 264, 268,
 270, 272, 274, 276, 281, 283, 286,
 287, 288, 291, 293, 294, 295, 299,
 302, 305, 307, 308, 309, 312, 315,
 316, 322, 324, 325, 327, 332, 337,
 338, 340, 343, 344, 346, 351, 354,
 356, 361
 Bursa çarşısı 66, 203, 339, 340, 369

Bursa kadısı 214, 232, 308, 358
 Bursa köyleri 188
 Bursa valisi 331, 354
 Büyük Câmîi 316
 Büyük Köşk 322

C

Cihân Yandı Sultân 199

Ç

Çamlıca Tepesi 284
 Çanakkale 263
 Çekirge 65, 189, 206, 213, 222, 231,
 245, 258, 337, 338, 340, 357
 Çerkes 199, 200
 Çerkesler 199

D

Dinî Bütün Ahmed Paşa 300
 Diyarbakir 290

E

Edirne 238, 276
 Erenköy 246
 Erzurûmî Hoca Şakî Efendi 214
 Eskişehir 290, 292

F

Fâtih 307
 Ferahfezâ Kalfa 199

G

Gördüs 252
 Güllü Ayşe 237

H

Habîbe Hanım 238

Hacı Ahsen 339, 343, 346
 Hacı Atâullah Efendi 236
 Hacı Baba 272
 Hacı Besim Efendi 220
 Hacı Hâfız Abdülselâm Efendi 296
 Hâcivâd 66, 215, 218, 221, 229, 230,
 238, 240, 244, 246, 277, 286, 307,
 308, 309, 320, 325, 327, 336, 338,
 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346,
 347, 349, 350, 351, 358, 363, 365

Hacivat'ın oğlu 368, 371
 Halil Ağa 364
 Hasan Çelebi 294
 Hasan Efendi 220
 Havva 325
 Haydarpaşa 246, 290
 Hazret-i Ali 242
 Hazret-i İsa 342
 Hazret-i Mârsuvânî 185, 186
 Hazret-i Musa 342
 Hindistan 370
 Hûriye Hanım 286
 Hüseyin Efendi 239, 299
 Hüsnü Güzel Kaplıcası 222

İ

İlyas Çelebi 370
 İnegöl 312
 İran 320
 İstanbul 190, 199, 200, 205, 221, 224,
 246, 270, 280, 283, 287, 289, 304,
 307, 314, 327, 349, 352
 İstavrî 280
 İzmir 261, 276
 İzmir yaylaları 275
 İzmit 199, 270, 274, 290

K

kadı 189, 268, 276, 287, 293

Kâmil Paşa 190
 Karacaahmed Mezârlığı 284
 Karagöz 65, 66, 185, 186, 187, 188,
 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196,
 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205,
 206, 207, 208, 209, 211, 213, 214,
 215, 216, 217, 218, 221, 222, 224,
 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232,
 233, 234, 235, 237, 238, 240, 241,
 243, 244, 246, 247, 248, 249, 251,
 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259,
 260, 261, 263, 264, 266, 268, 270,
 271, 272, 273, 275, 276, 277, 279,
 280, 281, 283, 285, 286, 288, 289,
 290, 292, 294, 295, 296, 297, 299,
 300, 301, 303, 304, 305, 306, 308,
 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316,
 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324,
 325, 327, 328, 329, 331, 332, 333,
 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341,
 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348,
 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355,
 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362,
 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369,
 370, 371, 372

Karagöz'ün hanımı 234, 301
 Karagöz'ün karısı 234, 235, 347,
 368, 369
 Karagöz'ün oğlu 338, 343, 344
 Kaymak Râbia 237
 Kayseri 214
 Kazasker 196
 Kestânelik 305
 Keşiş Dağı 315
 Kevser Şarâbî 241
 Kır Serdârî 275
 Kızlarağası 268
 Konya 290
 Kuyucu Murâd Paşa 292
 Küşterî 279

L

Langa Bostanı 290

M

Mahmûd-ı Evvel 288
 Marmara 205, 284
 Mehmed 290
 Mekke 218, 311
 Mudanya 205, 245, 352
 Musluk Bey 345
 Mustân Ağa 291
 Mübârek Efendi 321, 322
 Münker 333

N

Nazilli 261
 Nekir 333
 Neşâti Çelebi 370
 Nîlüfer 333
 Nişancı Ahmed Paşa 302

O

Obur Baha 314, 315
 Ortaköy Minaresi 331

Ö

Ödemiş 261

P

Paris 208
 Pendik 290
 Pervâne 294
 postahâne 270

R

Rastıklı Penbe 237
 Receb Ağa 313

Rezzakizâde Tarçın Bey 345
Roman 281
Rum 341

S

Salkımlı Kahve 245
Sarraf Yasefaçi 370
Selimiye Kışlası 285
Setbaşı 283, 329
Sırabağlar 246
Silivrikapı 296
Sirkeci 290
Subaşı 215, 335
Sultân Ahmed-i Sâni 268
Sultân Mahmûd-ı Evvel 288
Sultân Murâd 322
Süleymân Çelebi Medresesi 187

Ş

Şabân Ağa 313
Şehzâde Abdülezel Efendi 199
Şehzâdebaşı 197, 246
Şeker Abla 312, 313
Şeyh Küşterî 201, 202, 203
Şeyh Sinân Türbesi 207
Şeyhülislâm 268, 288
Şumnuhu Mustân Ağa 291

T

Tahran 289
Tebrizli Abbas Efendi 319
Tosun Efendi 299
Tosun Paşa 315
Türkiye 270

U

Ulu Câmî 241, 332, 351

Ü

Üsküdâr 284, 331

V

Vahram Efendi 225
Van 290

Y

Yahûdî 223, 341, 342
Yeni Câmî 270
Yeşilova 294

Z

Zâloğlu Rüstem 274

Türk Edebiyatında KARAGÖZ FIKRALARI

Türk mizahının en önemli yapı taşlarından birisi Karagöz'dür. Yaşadığı dönemle ilgili ya da yaşayıp yaşamadığı konusunda kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa da Karagöz, özellikle geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde zamanla kendine özgü bir yer edinmiştir. Karagöz, geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde yer alan gölge oyunundan mizahın farklı bir türü olan fıkra geleneğine de geçiş yapmasıyla ayrı bir öneme sahiptir. Türk mizahı içerisinde Karagöz'ün fıkra tipi olarak da yer alması onun toplum tarafından ne kadar çok benimsendiğinin önemli bir göstergesidir. Karagöz'ün geleneksel Türk tiyatrosundaki yeri ve bu yönüyle toplum tarafından kabul görmesi, adı etrafında zamanla fıkraların teşekkül etmesine ya da bazı fıkraların ona bağlanmasına/uyarlanmasına ve böylece bir fıkra tipi olarak da karşımıza çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, hayal perdesinden fıkra geleneğine geçiş yapan Karagöz'ün farklı bir yönü olan fıkra tipi özelliğini ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda mizah çalışmalarında Karagöz'ün fıkra tipi yönünün nasıl ele alındığı, Karagöz etrafında teşekkül eden ya da ona bağlanan fıkraların tespiti ve bu metinlerin ayrıntılı bir incelemesi çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Elinizdeki çalışmada üç farklı eserden tespit edilen toplam 180 adet Karagöz fıkrasının incelemesi yapılmıştır. Bu fıkra metinleri de çalışmanın sonunda verilerek okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-605-4635-79-5

9 786054 635795